

Az izlandi büntetőpolitika a Hólmsheiði börtön és Vernd-i félutas ház látogatása során szerzett tapasztalatok tükrében¹

Miklósi Márta

MIKLÓSI MÁRTA: Debreceni Egyetem Művelődéstudományi- és Humán Tanulmányok

Tanszék; miklosimarta@unideb.hu

ABSZTRAKT Izland alapvetően alacsony bűnözési rátájú ország, az egy főre jutó izlandi börtönbüntetési ráta az összes európai nemzetnél alacsonyabb. Emellett a szigetország csekély, 4 intézetből álló börtön-állományának fele kerítés nélküli nyitott börtön, sajátos szabályokkal. Tanulmányunkban részletesen bemutatjuk, hogyan szerveződik az izlandi börtönrendszer a skandináv büntetőpolitikai modell mentén, milyen sajátos intézettípusokkal, alternatív büntetési lehetőséggel találkozhatunk, milyen eszközökkel érik el azt, hogy csökkenjenek a bebörtönzéssel járó ártalmak. Izlandon a börtönbüntetést csak „ultima ratio”, végső eszközként alkalmazzák, a szabadságvesztés büntetés letöltése során hangsúlyos a fogvatartottak teljes jogú állampolgárként kezelése, mindennapjaik megszervezése során elsődleges, hogy az minél jobban hasonlítson a hétköznapi életvitelhez, ezzel is támogatva a társadalomba történő jövőbeli visszailleszkedésüket. Kitérünk a börtönoktatás rendszerének működésének vizsgálatára, feltárjuk, miért jelent nehézséget az alacsony fogvatartotti létszám, milyen kihívásokkal kell megküzdeni a fogvatartottak oktatásának biztosítása során. Részletesen bemutatunk két intézetet, a Hólmsheiði börtönt és a Vernd-i félutas házat, amelyek meghatározó jelentőségűek a szigetországban és hozzájárulnak ahhoz, a fogvatartottak sikeresen reintegrálódnak a társadalomba szabadságvesztés büntetésük letöltése után.

Kulcsszavak: skandináv börtönpolitika, izlandi börtön, félutas ház, börtönoktatás

Icelandic Penal Policy in the Light of the Experience Gained During the Visit to Hólmsheiði Prison and Vernd Halfway House

ABSTRACT Iceland is a country with a fundamentally low crime rate, with a lower per capita incarceration rate than all European nations. In addition, half of the island nation's small prison capacity of 4 institutions are open prisons without fences, with specific rules. In our study we will describe in detail how the Icelandic prison system is organised along the lines of the Scandinavian penal policy model, what specific types of institutions and alternative sentencing options are used, and what means are used to reduce the harms of imprisonment. In Iceland, imprisonment is used only as an ultima ratio, as a last resort, and the emphasis is on treating prisoners as full citizens, organising their daily lives to resemble as closely as possible their everyday lives, thus supporting their future reintegration into society. We will examine the functioning of the prison education system, why the low prison population is a problem, and the challenges of providing education for prisoners. We describe in detail two institutions, Hólmsheiði prison and Vernd halfway house, which are of key importance in the island country and contribute to the successful reintegration of prisoners into society after serving their prison sentences.

Keywords: scandinavian prison policy, icelandic prison, halfway house, prison education

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (azonosítószám: BO/00099/24/2) támogatásával készült.

BEVEZETÉS

Izland alapvetően alacsony bűnözési rátájú ország, a szigetország még a többi skandináv államhoz képest is kivételes helyzetben van (Pratt 2008). Az egy főre jutó izlandi börtönbüntetési ráta igen alacsony, 100 ezer lakosra vetítve 35 fő, ami szinte az összes többi európai nemzetnél alacsonyabb, beleértve a skandináv országokat is (World Prison Brief 2024). Ráadásul Izland csekély börtönállománya nyitott börtönöket is magában foglal, ami arra utal, hogy Izland a többi skandináv nemzethez hasonlóan támogató a rehabilitatív jelleggel működő, nyitott, pozitív börtönrendszer működtetése előtt (Gunnlaugsson 2017).

Az izlandi börtönrendszer a skandináv büntetőpolitikai modell mentén szerveződik, az északi országokban a börtönrendszer működtetésének alapelve a liberalizmus és a normalizáció (Pratt 2008, Ruzsonyi 2011). A szabadságvesztés büntetés letöltése során hangsúlyos a fogvatartottak teljes jogú állampolgárként kezelése, mindennapjaik megszervezése során elsődleges, hogy az reális életkörülmények biztosításával minél jobban hasonlítson a hétköznapi életvitelhez, ezzel is támogatva a társadalomba történő jövőbeli visszailleszkedésüket (Pakes – Gunnlaugsson 2018).

Tanulmányunkban bemutatjuk, mi jellemzi az izlandi büntetőpolitikai modellt, hogyan épül fel a börtönrendszer, milyen alternatív lehetőségek kínálóznak a szigetországban a büntetés letöltésére. Kitérünk a börtönoktatás rendszerének működésének bemutatására és bemutatunk két intézetet, egy börtönt és a félutas házat, amelyek meghatározó jelentőségűek a szigetországban.

AZ IZLANDI BÜNTETŐPOLITIKAI MODELL ÉS AZ IZLANDI BÖRTÖNRENDSZER MŰKÖDÉSE

Izlandon az összes börtönlétesítményt az állam működteti, a szervezet neve Fängelsismálastofnun Ríkisins (angolul: Prison and Probation Administration, a cikkben a továbbiakban Büntetés-végrehajtási Igazgatóság) (Prison and Probation Administration 2020). A Büntetés-végrehajtási Igazgatóság 1989 óta működik, feladata a börtönök irányítása és a büntetések végrehajtásának felügyelete a 15/2016. sz. büntetés-végrehajtási törvénynek megfelelően és az annak alapján kiadott rendeletek rendelkezéseivel összhangban. Feladatköre nemcsak a létesítmények működtetésére terjed ki, hanem azon elkövetők felügyeletére is, akik büntetésüket közérdekű munka keretében töltik és elektronikus megfigyelés alatt állnak (Prison and Probation Administration 2020).

2020 elején Izlandon öt büntetés-végrehajtási intézet működött – ez a szám mára négyre csökkent –, összesen közel 200 zárkával (Pakes – Gunnlaugsson 2018). Egy börtön Reykjavík környékén (Hólmshéiði börtön, erről részletesebben a 4.1. fejezetben írunk) található, a többi az ország különböző régióiban szétszórva – kettő Délnyugat-Izlandon (Litla-Hraun, Sogn), egy Nyugat-Izlandon (Kvíabryggja). A börtönök alacsony befogadóképességűek, jellemzően 10-20 fogvatartott tölti a büntetését a Sogn-i és a Kvíabryggja-i intézetben, a két nagyobb intézet a Litla Hraun-i (87 férőhelyes), illetve a Hólmshéiði börtön (56 férőhelyes). Csak a Hólmshéiði börtön épült börtönnek, a többi épületet eredetileg más célokra tervezték, később átalakításra kerültek, hogy börtönként működhessenek.

Az izlandi büntetés-végrehajtási intézetek két csoportba sorolhatóak, megkülönböztetjük az ún. letöltő intézeteket (ide kerülnek a jogerős büntetésüket töltő elítéltek), valamint az előzetes letartóztatásban lévő személyek elhelyezésére szolgáló intézeteket (Gunnlaugsson 2011, 2019). Egy másik kategorizálási szempont szerint különbséget tehetünk a zárt és nyitott börtönök között, valamint létezik egy félutas ház is. A jelenleg Izlandon működő négy börtönből kettő nyitott, kettő pedig zárt börtön. Nyitott börtönök a sogn-i és a kviabryggja-i börtön, míg a zárt börtönök a hólmsheiði és a litla-hraun-i börtön. A nyitott börtönök körül nincsen kerítés, kevesebb kamerával találkozhatunk és a helyiségeket éjszaka sem zárják be. Ezenkívül a látogatásokra a fogvatartottak szobáiban kerül sor, nem egy külön látogatóhelyiségben, emellett az internet-hozzáférés is kevésbé ellenőrzött, mint a zárt börtönökben. A zárt börtönökre jellemző, hogy a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló épületeket kerítéssel határolják el, a zárkák éjszaka zárva vannak és a látogatásokra külön látogatószobákban kerül sor (Daviðsdóttir – Jóhannsdóttir 2024).

Amellett, hogy a nyitott börtönök különböznek az archetipikus nyugati börtönöktől, kulcsfontosságú a személyzet meghatározó szerepének vizsgálata. Sajátos szemléletmód jellemzi a börtönben dolgozó munkatársakat, sokat elárul a rendszerről az a tény, hogy a fogvatartottakról „kliens”-ként beszélnek. A felügyelő mintegy „személyes tisztviselővé” válik (időnként ezt a területet ellátó munkatársat „kontakt tisztviselőnek” – contact officer – is nevezik) (Ruzsonyi 2011: 15). A felügyelők munkájuk során maximum három fogvatartott támogatásért felelősek, feladatuk nem csupán őrzés, hanem aktív szerepvállalás a fogvatartottak fejlődésében és társadalmi beilleszkedésük elősegítésében. Feladataik ellátása során nemcsak a fogvatartott intézetbeli mindennapjaival foglalkoznak, hanem hangsúlyt fektetnek társadalomba történő visszailleszkedés szempontjából kulcsfontosságú szabadulás utáni tervek kidolgozására és támogatására egyaránt. A felügyelet tagjaitól elvárják az alábbi négy feladat teljesítését: *„biztonsági feltételek biztosítása, gondozói/szociális segítségnyújtás, munkáltatási felügyelet és a szabadidős tevékenység irányítása”* (Ruzsonyi 2011: 15), tehát munkájuk túlmutat az őrzésen, biztonsági feladatok ellátásán.

Az izlandi börtönök alacsony befogadóképességűek, jellemzően 10-20 fogvatartott tölti a büntetését egy-egy börtönben, az ilyen méretű intézetek működtetése számos előnnyel jár. A börtönélet minősége általában korrelál a börtön méretével (Johnsen – Grahnheim – Helgesen 2011). A problémák általában könnyebben észlelhetőek és gyorsabban megoldhatóak, személyesebb a kapcsolat a személyzet és a fogvatartottak között, a mindennapokban jóval kisebb az esélye annak, valamilyen súlyos zavar alakuljon ki a működésben (Baldursson 2000). A kis börtönöknek azonban megvannak a maguk hátrányai is, mivel a börtönök mérete akadályozhatja a szakosodott börtönök fejlesztését, szolgáltatások kialakítását. Izlandon ez különösen érezhető a szociális ellátás, a mentális egészségügyi szolgáltatás és pszichiátriai ellátás területén (Gunnlaugsson 2011, Shestak – Tsyplakova 2023). A közelmúltban megfogalmazódott az igény, hogy legalább egy tucat pszichológusra lenne szükség, de csak egy pszichológus és két szociális munkás volt állományban (RÚV 2017a). Ez azt jelenti, hogy a rászoruló fogvatartottak mentális ellátása problémákba ütközik, bár a helyzet azóta javult, de még mindig vannak fennakadások. Ugyanígy nehézségekbe ütköznek a szakemberek például fogvatartottak speciális csoportja számára terápiás foglalkozás megszervezése során is, ezeken a területeken mindenképpen hátrány az alacsony fogvatartotti és ezáltal személyzeti létszám. Az alacsony befogadóképesség másik hátulütője az, hogy a rendszer nem képes befogadni az összes

ítélettel rendelkező fogvatartottat. Izlandon abban az esetben, ha valakit szabadságvesztésre ítélnék, de nincsen szabad zárka egyetlen börtönben sem, várólistára kerül. Hónapokkal, de lehet, hogy évekkel később tudja elkezdni letölteni a büntetését (Pakes – Gunnlaugsson 2018).

Az izlandi börtönrendszer elkötelezettsége az alternatív megoldások irányában

Izlandon alapvető cél a börtönbüntetés végső eszközként való alkalmazása és a börtönben eltöltött idő lehetséges minimalizálása, ezért a börtönbüntetés letöltése mellett egyre fontosabb szerep jut a szabadságelvonással nem járó szankciók alkalmazásának. Ilyen lehetőségként jelenik meg a feltételes szabadságra bocsátás, a félutas ház, az elektronikus nyomkövetési rendszer és a közérdekű munka.

A feltételes szabadságra bocsátás aránya folyamatosan nő. A 2000–2008 közötti időszakban a fogvatartottak mintegy 60 százaléka hagyhatta el a büntetés-végrehajtási intézetet a teljes büntetés letöltése előtt (40 százalékuk töltötte le a teljes büntetést a börtönben), 2008-ban ez a szám emelkedett, több mint 70 százalékukat helyezték feltételes szabadságra (körülbelül egynegyedük töltötte le a teljes büntetés időtartamát) (Gunnlaugsson 2021). Az elmúlt évtizedekben arányaiban több elítélt kapott feltételes szabadságra bocsátást, ugyanakkor a börtönbüntetések száma is emelkedő tendenciát mutat. A 15/2016. sz. büntetés-végrehajtási törvény előírja, hogy a 21 évnél fiatalabb elítéltek a büntetésük egyharmadának letöltése után feltételes szabadságra bocsáthatóak (80. cikk), a felnőttkorú elítéltek esetén ez a lehetőség a büntetés felének letöltése után áll rendelkezésre.

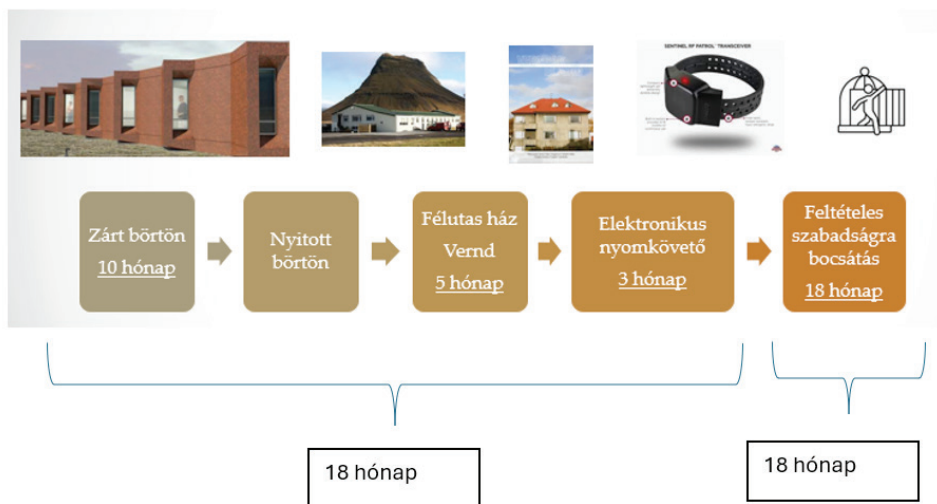
Azok, akik hosszú börtönbüntetésük letöltéséhez közelednek, és munkát szereztek, vagy oktatási programban vesznek részt, jogosultak arra, hogy büntetésüket a Verndben, egy reykjavíki félutas házban töltsék le, amelyet egy magán nonprofit szervezet működtet, mielőtt elektronikus nyomkövetővel otthonukba engedik őket. 2019-ben naponta több mint 20 személy töltötte le büntetését a félutas házban (Gunnlaugsson 2021). A Vernd-i félutas házról részletesebben a 4.2. fejezetben írunk.

Izlandon az elektronikus nyomkövetési rendszer 2012 óta működik. Jelenleg azon elítéltek számára érhető el, akik több mint 12 hónapos vagy annál hosszabb börtönbüntetést kaptak; ez lehetővé teszi a korábbiaknál korábbi szabadulást a börtönből (back-door policy).

Ha egy olyan személyt veszünk példának, akit a büntetőbíróság 3 év börtönbüntetésre ítél, akkor a börtönben letöltött 3 év felét követően feltételesen szabadlábra helyezhetik, ami Izlandon a nem erőszakos, első bűntényes elkövetők esetében tipikus eljárás. Ez a személy összesen 10 hónapot tölthet le nyitott vagy zárt börtönben, öt hónapot a reykjavíki félutas házban, és végül három hónapot elektronikus megfigyeléssel (tehát ez összesen 18 hónap, másfél év), mielőtt feltételes szabadságra bocsátják (Gunnlaugsson 2021). Ezt illusztrálja az 1. ábra.

1. ábra Börtönbüntetés alternatív letöltése Izlandon

Forrás: saját szerkesztés

Izlandon az elmúlt évtizedekben egyre gyakrabban alkalmazzák a szabadságelvonás alternatívájaként a közérdekű munka büntetést. 1995 óta létezik a közérdekű munka büntetés, 2016 óta pedig azok számára, akik 12 hónapos vagy annál rövidebb feltétel nélküli börtönbüntetést kaptak (Gunnlaugsson 2021). A börtönbüntetés letöltése helyett a közérdekű munkára vonatkozó döntést a Büntetés-végrehajtási Igazgatóság hozza meg, nem pedig a büntetőbírók, ami más skandináv országokban jellemző eljárás. A Büntetés-végrehajtási Igazgatóság dönthet úgy, hogy a büntetést legalább 40 és legfeljebb 480 óra időtartamú, nem fizetett közérdekű munka formájában lehet végrehajtani. Izlandon évente akár kétszáz személy is közérdekű munka formájában tölti le a büntetését szabadságvesztés helyett, így az ilyen jellegű statisztikákban sem jelennek meg, nem terhelik a börtönrendszert (Gunnlaugsson 2021).

A börtönbüntetés számos alternatívájának alkalmazása azt mutatja, hogy Izlandon a bűnözés megfékezésére törekedve a hatóságok olyan büntetések kiszabását preferálják, amelyek elősegíthetik a fogvatartottak társadalomba történő reintegrációját, akár a félutas házra, a közérdekű munkára, akár az elektronikus nyomkövetési rendszerre gondolunk (Gunnlaugsson 2021).

Ezen intézkedések alkalmazásának további előnye, hogy kiszabásukkal csökkentik a börtönökre fordított állami kiadásokat, mivel kevésbé költségesek, és így politikailag vonzóak. Ezen túlmenően ezek az alternatívák segítenek csökkenteni a börtönökre nehezedő nyomást. A legtöbb elítélt, akit a korai időszakban kiválasztottak e programokba, nem erőszakos bűncselekmények elkövetői voltak, akiket vagyon elleni bűncselekményekért vagy közlekedési szabályok megszegéséért ítélték el. Később az alternatív büntetések lehetősége a súlyosabb bűncselekmények elkövetői számára elérhetővé vált, tovább segítve a börtönrendszerre nehezedő nyomás mérséklését (Gunnlaugsson 2021).

OKTATÁSI LEHETŐSÉGEK BIZTOSÍTÁSA AZ IZLANDI BÖRTÖNÖKBEN

Bár az alacsony befogadóképességű izlandi börtönöknek számos előnye van a több száz férőhelyes börtönökkel szemben, a börtönoktatás több okból is a kis létesítmények egyik problémás aspektusa, ezért érdemes egy külön fejezetet szentelni ennek vizsgálatára. A kis létszámú fogvatartotti állomány rendkívül eltérő lehet életkor, előképzettség, a büntetés időtartama, egészségi állapot stb. tekintetében. Mindez azt jelenti, hogy az oktatási lehetőségeket egyénre szabottan kell kialakítani, amely számos kihívást jelent a börtönoktatási rendszer kialakítása során (Baldursson 2009, Pakes – Gunnlaugsson 2018).

A börtönoktatási tevékenység költségeit megosztják az oktatási hatóságok és a Büntetés-végrehajtási Igazgatóság között. Az előbbi finanszírozza a tanárok fizetését, az utóbbi pedig minden egyéb kiadást. Az izlandi börtönök közül csak kettő, a Litla-Hraun és a Hólmshéið kínál szervezett oktatást. A Litla-Hraun-i börtönbe a tanárok a közeli középiskolákból érkeznek, Hólmshéið börtönben online oktatásban lehet részt venni (Baldursson 2009).

A 15/2016. büntetés-végrehajtási törvény 26. cikke részletesen szabályozza a tanulmányok folytatásának szabályait. A jogszabály előírja, hogy a fogvatartottnaknak lehetőséget kell biztosítani tanulmányok folytatására vagy szakképzésre. A Büntetés-végrehajtási Igazgatósággal folytatott konzultációt követően a börtön igazgatója dönthet arról, milyen munkában vesz részt a fogvatartott, ugyanakkor a kötelező munka helyett tanulmányokat is folytathat. A tanulmányok minden egyes óráját egy munkaórával egyenértékűnek kell tekinteni (15/2016. büntetés-végrehajtási törvény 26. cikk). Ha a fogvatartott nem teljesíti a tanulmányi kötelezettségeit, az iskola igazgatója a börtönigazgatóval konzultálva dönthet úgy, hogy kizárja őt a tanulmányi programból.

Megoszlik a felelősség a börtön és az oktatási intézmény között a tanulási lehetőségek megszervezése során. A börtön biztosítja és fizeti a tanulmányok során használt tankönyveteket, amelyek a börtön tulajdonát képezik. A fogvatartottak tanulási lehetőségeinek biztosítása a börtönökben az oktatási hatóságok felelőssége (15/2016. büntetés-végrehajtási törvény 26. cikk).

A börtönoktatás és az oktatási lehetőségek az elmúlt 20 évben egyre nagyobb figyelmet kaptak az izlandi börtönigazgatás részéről. A Büntetés-végrehajtási Igazgatóság javaslatára az oktatási miniszter 2006-ban szakértői bizottságot hozott létre, amelynek feladata a börtönoktatás jobbítását megfogalmazó javaslatok megfogalmazása volt. A hangsúly a szakképzés, IKT (Információs és kommunikációs technológiák) készségek támogatása, alulképzett vagy végzettség nélküli fogvatartottak oktatása, külföldi fogvatartottak nyelvtudásának fejlesztése, életvezetési készségek elsajátítása területeire helyeződött (Baldursson 2009). 2007-ben elkészült a bizottság javaslata², több területen reform ötleteket fogalmazott meg. A bizottság ja-

² Javasolták, hogy minden börtönben lehetővé kell tenni az oktatásban való részvételt, alkalmazniuk kell oktatási tanácsadót, fontos, hogy elérhetőek legyenek IKT eszközök ellenőrzött internet-hozzáféréssel, a fogvatartottak látogathassák a könyvtárat. A fogvatartottakat ösztönözni kell az oktatási tevékenységekben való részvételre büntetésük letöltése alatt, támogatni kell őket tanulmányi tervek készítésével, kompetenciafelméréssel, életvezetési készségeik fejlesztésével. Az oktatásban való részvételért ugyanolyan órábérben kell részesülniük, mintha dolgoznának. Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a fogvatartottak zárkájában meghatározott célokra internet-hozzáférést lehessen biztosítani. A külföldi fogvatartottnak ugyanolyan joguk van a tanuláshoz, számukra izlandi nyelvtanfolyamokon való részvétel lehetőségét kell biztosítani (Baldursson 2009).

vaslatái kedvező fogadtatásra találtak, és sokat közülük már át is ültettek a gyakorlatba. Minden börtönben dolgoznak oktatási tanácsadók, támogatva ezzel a fogvatartottak tanulási- és karriercéljainak megvalósulását. Megemelték a fogvatartottak „fizetését”, így ugyanolyan összeget kapnak abban az esetben is, ha tanulnak, mintha dolgoznának. Az internet felügyelt használata megvalósult nyitott börtönökben, részben felügyelt módon használhatják a zárt börtönökben is. Emellett jelentősen javultak a távoktatásban való részvétel lehetőségei is. Ezeket az egyedülálló reformokat már 2007-től kezdve folyamatosan vezették be, ezzel is elősegítve a tanulásra való ösztönzés mellett azt, a börtönön belüli élet lehető leginkább hasonlít-hasson a kinti, szabad élethez, például az internet használat tekintetében (Baldursson 2009).

A legösszetettebb problémák a szakképzés megvalósítása során jelennek meg, ugyanis a gyakorlati képzés nehezen szervezhető meg az intézetek falain belül. Nem áll ehhez rendelkezésre elegendő infrastruktúra, felszerelés, eszköz. Az izlandi börtönök közül egyedül Litla-Hraunban van lehetőség szakképzésben való tanulásra, itt elektrotechnikát és a hegesztést tanulhatnak a fogvatartottak (Þorkelsson 2017).

Pakes és Gunnlaugsson (2018) megfogalmazza ugyanakkor, hogy bár a fogvatartottak oktatási lehetőségeinek támogatását illetően egyértelműen látszik a jó szándék, de a konkrét stratégia és a finanszírozás hiányzik. További nehezítő körülmény a fogvatartottak túl alacsony létszáma egy-egy intézetben, ami nagyon megnehezíti az oktatás megszervezését, ezért inkább az online oktatásban való részvétel felé tereli a fogvatartottakat.

INTÉZMÉNYLÁTOGATÁSI TAPASZTALATOK A HÓLMSHEIÐI BÖRTÖNEN ÉS A VERND-I FÉLUTAS HÁZBAN

2024 novemberében az Izlandi Kriminológiai Társaság meghívására eltölthettem néhány napot Reykjavíkban és meglátogathattam a Hólmsheiði börtönt és a Vernd-i félutas házat, így bepillantást nyertem abba, hogyan működik az izlandi börtönrendszer a gyakorlatban. Ebben a fejezetben bemutatom a két intézetet, mindkét helyszínen az igazgató fogadott és vezetett körbe a kollégáival az intézetben.

Hólmsheiði börtön

Az intézet egy régi, Reykjavík belvárosában lévő börtön helyébe lépett, amelyet 2016 májusában zártak be (a Hólmsheiði börtönben a mai napig látható a régi börtön egyik zárkaajtaja, valamint fotók a korábbi börtönről, számos legenda kering arról, mennyire kellemetlen helyzeteket szült, amikor valaki bevonult letölteni a büntetését a város egyik főutcáján, mindenki szeme láttára). Az új, modern Hólmsheiði börtönt – mivel zárt börtön – kívülről magas fémkerítés veszi körül. A létesítmény Reykjavíkhöz közel helyezkedik el, a főút mellett egy eldugott kis völgyben, meglehetősen korlátozott kilátással (ezt a kollégák hátrányként említették). Magas fokozatú börtönként működik, maximum 56 fogvatartott elhelyezésére alkalmas, ahol egyetlen egység sem nyitott, az épületkomplexum három szárnyra oszlik, elkülönítve az előzetes letartóztatásban lévő, a rövidebb büntetést töltő fogvatartottakat, valamint a hosszútávú letartóztatásban lévő, a rövidebb büntetést töltő fogvatartottakat, valamint a hosszútávú letartóztatásban lévő, a rövidebb büntetést töltő fogvatartottakat, valamint a hosszútávú letartóztatásban lévő, a rövidebb büntetést töltő fogvatartottakat. A Hólmsheiði börtön egyik szárnya az egyetlen kifejezetten nőknek szánt intézeti egység Izlandon, a női elítélteknek azonban – ítéletüktől függően – lehetőségük

van arra is, hogy a férfiakhoz hasonlóan átkerüljenek nyitott börtönökbe (Gunnlaugsson 2021).

A börtön kissé személytelennek és sterilnek tűnik, fehér belső falakkal. Az épületben minden új, kifejezetten börtönnek tervezték, ellentétben más izlandi börtönépületekkel (Gunnlaugsson 2021). A Hólmsheiði börtön az épületet tekintve előrelépést jelent az izlandi börtönökhöz képest, mivel felváltja az elavult létesítményeket, köztük a Litla-Hraunban található régi börtönt. A Litla-Hraunban található őrizeti egység nem volt praktikus egy büntetőeljárás során; az ügyvédeknek, rendőröknek, Reykjavík és Litla Hraun között mintegy 60 km-t kellett utazniuk a bűncselekmények gyanúsítottjainak kihallgatása céljából. Ezenkívül mind a magánzárkák gyakori alkalmazását, mind a Litla-Hraunban lévő elavult létesítményt olyan nemzetközi szervek, mint az ENSZ Kínzás elleni Bizottsága bírálták embertelen körülmények miatt (RÚV 2017b). A Hólmsheiði új börtönrel ez a folyamat zökkenőmentesebbé válik, mivel Reykjavík közvetlen közelében helyezkedik el és jobb minőségű létesítményeket biztosít.

Az épületet a díjnyertes Arkis cég építette, a tervezőcsapat szorosan együttműködött a Büntetés-végrehajtási Igazgatósággal egy okos börtön létrehozásában, amely gazdaságosan, költséghatékonyan fenntartható és kialakításában humánus, a fogvatartottak érdekeire fókuszál, így kimondott cél volt a tervezés során az is, hogy az emberiség jobbá tételéhez is hozzájáruljon kialakítása révén (Fangelsismálastofnun Ríkisins 2025).

A hólmsheiði börtön parancsnoka Halldór Valur Pálsson, aki munkatársaival, Anna Kristín Newtonnal (Fogvatartottak Szolgáltatási Osztályának vezetője = Head of Client Treatment Services), Erla Kristín Árnadóttirral (Ítélet-végrehajtási Osztály vezetője = Head of Sentence Management) és Birgir Jónasson (Fangelsismálastofnun Ríkisins = Büntetés-végrehajtási Igazgatóság igazgatója) személyesen mutatta meg a börtönt, minden kérdésemre válaszolva ka-lauzolt körbe az épületben.

Az épület formája három kulcselem köré épül.

1. Az első a biztonsági irányítóterem (mintegy 80 kamera képét nézik itt folyamatosan, éjszaka a Vernd-i félutas ház kameráit is itt kísérik figyelemmel), amely az épület középpontjából helyezkedik el, innen felügyelik a különböző szárnyakat. Ez egy közös helyiség, találkozási pont is a személyzet számára, itt cserélnek információt a munkatársak a műszak kezdetén és végén. 37 fős személyzet látja el itt a feladatokat, nappal 20-an teljesítenek szolgálatot.

2. A második elem a belső udvarok rendszere és az épület központi része (közös helyiségekkel, műhelyekkel, oktatási helyiségekkel, egészségügyi létesítménnyel, bolttal stb.) Az udvarok központi szerepet töltenek be azzal, hogy „elosztják a napfényt” a zárkákban, hozzájárulnak ahhoz, hogy a börtön belső terei kellően világosak legyenek. Emellett lehetővé teszik a szabad-téri levegőzést, és kilátást biztosítanak a fogvatartottaknak az udvarokra (kivétel képeznek ez alól a biztonsági célt szolgáló magánzárkák, ezeknél tejüveggel került megoldásra, ne lássanak ki az udvarra, ez is a büntetés részét képezi).

3. A harmadik elem a sorban elhelyezett zárkák „kiemelkedései”. Ezek a kiszögellések kettős célt szolgálnak. Egyrészt minden fogvatartottnak kilátást és napfényt biztosítanak a zárkába, másrészt korlátozzák a kilátást, hogy a fogvatartott ne láthassa egy másik zárka ablakát vagy udvarát. Ez a kialakítás egyszerre biztosítja, hogy a fogvatartottak szabadon élhessen a börtön falain belül, ugyanakkor korlátok között tehessék ezt.

Az egyfős zárkák 20 m² alapterületűek, ágygal, szekrénnel, íróasztallal, gurulós székekkel, televízióval, zuhanyzós fürdőszobával felszereltek. A szellőzőrendszer segítségével a fogvatartott maga is módosíthatja a hőmérsékletet zárkájában. Minden zárkának van udvarra néző ablaka, vastag ütésálló üvegből, rácsok nélkül. A tervezés során biztonsági szempontokat is figyelembe vettek, ugyanis minden zárkán kívül, a folyosóról elérhető egy kabin, ahol el lehet zárni a vizet és az áramot kívülről, veszélyhelyzet esetén. Így a biztonsági személyzet megelőzheti, elkerülheti a veszélyes helyzeteket. A fogvatartottak az éjszaka kivételével bármikor kimehetnek a szabadba, hogy friss levegőt szívjanak, vagy dohányozzanak, ami az épületben tilos (Hallsson 2016).

A börtönben mindent megtesznek annak érdekében, hogy minél kevesebb időt töltsenek a fogvatartottak a zárkában és minél több programon vehessenek részt, tanuljanak, sportoljanak, dolgozzanak, könyvtárba menjenek stb. (Pétursson 2024). A folyosón elérhető faliújság aktuális programokkal, lehetőségekkel (ottjártamkor munkalehetőségek és online tanfolyam mellett jogára, gitároktatásra is lehetett jelentkezni). A kábítószerfüggő, valamint szexuális bűncselekményt elkövető fogvatartottak speciális kezelési programban részesülnek. Az AA (Anonim Alkoholisták klubja) szervezet hetente kétszer tart rendszeres találkozót a börtönben férfi és női fogvatartottak számára. A hosszúítéletes női fogvatartottak egy külön szárnyban töltik a büntetésüket (itt 8 zárka áll rendelkezésükre, de az igényektől függően alakítható ezek száma, mivel mobilisan lezárhatóak, összevonhatóak szárnyak), közös nappalival (sarokkanapéval, könyveszekrénnel, televízióval, napilapokkal az asztalon), közös konyhával (a konyhaszekrény egyes elemei külön-külön zárhatóak, de látogatásomkor az igazgató megmutatta, a legtöbb nyitva volt, ami a bizalom jele), mosó- és szárítógéppel felszerelt mosókonyhával, két külön udvarral. Ők maguk dönthetnek arról, hogy kérik-e a napi háromszori étkezést, vagy ehelyett a fogvatartotti kártyájukra kapnak napi 10 eurónyi izlandi koronát, amiből maguk oldhatják meg az étellemezésüket, ezzel is segítve őket, életvitelük a kinti normális életvitelhez a leginkább hasonló lehessen.

A fogvatartottak dolgozhatnak a börtönben. Különböző összeszerelési és csomagolási munkákat vagy kültéri munkákat végeznek, részt vesznek az épület karbantartásában, takarítanak, a konyhán dolgoznak, árufeltöltési vagy eladói feladatokat látnak el a boltban. Ezen kívül ajándéktárgyakat készítenek a webáruházat is működtető Fangaverk számára (elérhető: fangaverk.is), részt vehetnek a tervezés és gyártás folyamatában. Ottjártamkor karácsonyra készítették ajándéktárgyakat, külön műhelyben dolgoznak a férfiak és a nők, a két helyiség között a személyzet megfigyelőhelyisége helyezkedik el, így rálátnak mindkét műhelyre.

A műhelyek mellett oktatási célú létesítmények is elérhetőek a fogvatartottak számára, online tanulhatnak, bár elhangzott a látogatáskor, hogy sok fogvatartott tanulási zavarral küzd, így számukra az online tanulás nem a legjobb forma. Minden fogvatartott a büntetése teljes tartama alatt e-mailben kapcsolatba léphet tanulási- és karrier-tanácsadóval, erre az izlandi rendszer lehetőséget biztosít. A tanulási- és karriertanácsadás fő célja, hogy az egyén jobban megismerje érdeklődési körét, képességeit, megtudja, miben jó, mely területen lehet sikeres. A tanácsadóval való konzultáció segítheti a hozzá forduló klienst (jelen esetben fogvatartottat), hogy erősségeiket megismerve könnyebben hozhassanak döntést arról, mit tanuljanak a börtönben, szabadulás után mihez kezdjenek életükkel (Fangelsismálastofnun Ríkisins 2025).

Rendelkezésre áll számítógépes terem is, az internetet is használhatják. A „digitális nyitás” kérdésköre számos biztonsági szempontot vet fel börtönökben Izlandon, évekig viták dúltak ennek eldöntésére (Ruzsonyi 2011). A pro- és kontra érvek ütköztetése sokáig zajlott, de eldőlni látszik a kérdés. Ma már elképzelhetetlennek tartják Skandináviában a fogvatartottak reintegrációra való felkészítését a „digitális kompetencia”, az internet használatának elsajátítása nélkül (Ruzsonyi 2011). A civil iskolarendszer működése, a szabadulás utáni beilleszkedés elősegítése jelentkezett szükségletként. Breivik és Hansen (2010) véleménye szerint (1) a digitális eszközök használata ma már minden állampolgár kompetenciájának alapvető részét képezi, (2) minden tanuló számára hangsúlyos és meghatározó kérdés az internetelérés, (3) a legtöbb skandináv iskolatípusban nemcsak a vizsgákra jelentkezés, de a felkészülés, sőt, gyakran maguk az írásbeli vizsgák is interneten keresztül zajlanak, ezért az internet elérése a fogvatartottak számára is szükséges.

Működik a börtönben egy könyvtár, azonban nem igazán kihasznált, mivel a fogvatartottak DVD-t, USB-n filmeket vihetnek be a börtönbe, minden zárkában saját televízió van, így inkább a televíziót nézik olvasás helyett.

A szabadidő hasznos eltöltésére rendelkezésre áll tornaterem, kondicionáló terem, de az udvaron is sportolhatnak a fogvatartottak. Kialakítottak egy termet zenélésre, benne egy zongorával. Margrét Bóasdóttir, a Reykjavíki Hallgrímskirkja evangélikus templom gyülekezetének zenei igazgatója ajánlott fel egy régi zongorát a börtönnek, amit örömmel el is fogadtak (Guðbjartsson 2019).

A fogvatartottak hetente kétszer vásárolhatnak a börtönön belül működő boltban alapvető élelmiszereket, itt fogvatartotti kártya mellett bankkártyával is fizethetnek. Szintén hetente kétszer fogadhatnak látogatót, a zárkával egyező méretű kb. 15 négyzetméter alapterületű, kanapéval, nappaliként berendezett fogadószobában (családonként külön-külön ilyen látogatóhelyiség áll rendelkezésre).

Az intézetben tett látogatásom során megállapítottam, hogy valóban mindent megtesznek annak érdekében, a kinti, szabad élethez leginkább hasonlító életkörülményeket alakítsanak ki a fogvatartottak számára, annak ellenére, hogy a Hólmsheiði intézet egy zárt börtön. Ez hatványozottan igaz a hosszútávú női fogvatartottak szárnyára és életkörülményeire, amit azzal indokolnak, még nagyobb kényelmet, jobb körülményeket kell azoknak biztosítani, akik hosszú éveket töltenek börtönben, azokhoz képest, akik csak néhány hónapot vagy évet vannak itt.

A Vernd-i félutas ház

A Vernd-i félutas ház az izlandi büntetés-végrehajtási rendszer részét képezi, Reykjavík kertvárosi részében, a Laugarteigur 19. alatt található, vezetője 2006 óta Þráinn Bj Farestveit. Ez egy olyan átmeneti otthonként működik, ahol a börtön elhagyása után a reintegrációs folyamat részeként maximum 18 hónap tölthető el, ez beleszámít a büntetés idejébe (Vernd Fangahjálþ 2025). Komoly segítséget nyújt a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítésének támogatásában, kedvezményes költségű lakhatást, pszichológiai segítséget és támogató családi légkört biztosítva félúton a börtön és a szabad élet között. Egy 1958-ban alapított civil szervezet (ennek elnevezése Vernd) működteti, amely a 15/2016. sz. büntetés-végrehajtási törvény 31.

cikke alapján megállapodást kötött a Büntetés-végrehajtási Igazgatósággal. Az itt büntetésüket töltő személyek hozzájárulnak lakhatásukhoz, 1/3–1/3–1/3 arányban fizeti ezt az adott személy, az Izlandi Állam és Vernd civil szervezet.

Nagyon szigorú szabályokat kell betartaniuk az itt élő személyeknek, szerződést³ kötnek már a börtönbe való bekerülésükkor, ha ide szeretnének majd kerülni. Ehhez kifogástalanul kell viselkedniük bent a börtönben, bármiféle kihágás, magatartási probléma a listáról való lekerülést jelenti. Bármilyen bűncselekmény elkövetője kerülhet ide, ha jó a magatartása, kivétel ez alól a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények köre, pedofília (ehhez a környéken lakók ragaszkodtak). Þráinn elmondta, semmilyen incidens nem történt mind ez ideig, az itt lakók nem követnek el újabb bűncselekményt, tisztában vannak annak következményeivel. Ha Verndben megszegik a magatartási szabályokat, visszakerülnek a börtönbe, ez az itt élők kb. 8%-át érinti. Tilos alkoholt, drogot fogyasztaniuk, este 23 óra és reggel 7 óra között a félutas házban kell tartózkodniuk. Fontos továbbá, hogy a 18 és 19 óra közti közös étkezésen mindenki részt vegyen, ekkor tudják megbeszélni egymással, kivel mi történt azon a napon, milyen problémával találkoztak esetleg. Mindenki részt vesz a házimunkában, de alkalmazásban áll egy házvezetőnő is a házban, aki főz napi egyszer az itt lakóknak. Vernd lakóinak nagy része alkohol-, illetve drogproblémákkal küzd, rendszeresen részt vesznek AA gyűléseken, terápiás csoportokba járnak. Legtöbben dolgoznak, alapvető szabály, hogy napközben mindenki vagy a munkahelyén, vagy a terápiás csoportban, foglalkozáson tartózkodik. Általában körülbelül 20 férfi és nő lakik a házban, kétfős szobákban élnek, de ezen kívül hatalmas közös helyiség (nappali, konyha, étkező) is a rendelkezésükre áll (Vernd Fangahjálp 2025).

Vernd jogállása és az ott büntetésüket töltők jogi státusza számos kérdést felvet, korábban viták kereszttüzében állt. A börtönökkel kapcsolatos vitában elhangzott az a kijelentés, hogy a Vernd egy börtön, azonban a 15/2016. sz. büntetés-végrehajtási törvény szerint egyértelmű, hogy a Vernd nem börtön a jogszabály értelmében. Ez a kérdés a Verndben büntetésüket töltő személyek járandóságaival kapcsolatosan merült fel, rehabilitációs nyugdíj, rokkantsági támogatás, önkormányzati támogatás ugyanis nem jár fogvatartottaknak, így kulcsfontosságú volt döntésre jutni ebben a kérdésben és deklarálni az itt élő egyének jogállását. A hatóságok kimondták, hogy az a személy, aki büntetését félutas házban, elektronikus nyomkövető eszközzel, vagy közérdekű munkában tölti le, jogilag nem számít fogvatartottnak, így jár neki a rokkantsági vagy egyéb támogatás, amíg ez a helyzet fennáll (Farestveit 2011). Ha az egyén megszegi a szabályokat és ismét börtönbe kerül, az ellátások a következő hónap első napjától megszűnnek.

A Verndben eltöltött idő után (maximum 18 hónap) otthonukba távozhatnak és elektronikus nyomkövetővel további 12 hónapig figyelik őket, ennek központja is itt található Verndben, az alagsorban lévő irodában. Ebben az irodában követik az összes kameraképet, a szobákon és a fürdőszobákon kívül a teljes épület be van kamerázva (a kamerafelvételeket éjszaka a Hólmshéiði börtön munkatársai figyelik). Þráinn Bj Farestveittel folytatott beszélgetésem során Þráinn megerősítette, nem könnyű kilépni Vernd védett közegéből, ahol a lakhatás erősen támogatott az Izlandi állam és a működtető civil szervezet révén. Előfordul, hogy az illetőnek

³ A fogvatartott és a Vernd-i félutas ház között valóban aláírásra kerül egy megállapodás, amelyben rögzítik, milyen feltételeknek kell megfelelni a fogvatartottnak a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során ahhoz, hogy ide kerülhessen.

nincs hol laknia, vagy ismét drogfogyasztóvá válik, könnyű újra visszacsúszni és ismét bűncselekményt elkövetni, így a visszaülleszkedés neheze a Vernd-i félutas ház elhagyása után vár az illető személyekre.

ÖSSZEZÉS

Izland egy kis és viszonylag homogén szigetország, amely még a skandináv országokhoz képest is alacsony bűnözési rátával jellemezhető (Gunnlaugsson – Galliher 2000, Ólafsdóttir – Bragadóttir 2006). Az alacsony bűnözési ráta mellett az ország nyitott az alternatív büntetések alkalmazására, a bűnözéssel kapcsolatos vélemények Izlandon nem oszlanak meg politikai pártok mentén, egyik párt részéről sem jelenik meg szigorításokra való törekvés (Gunnlaugsson 2021). Izland megtestesíti azt, amit Pratt (2008) skandináv kivételességgént írja le, következősen alacsony arányú börtönbüntetésekkel és viszonylag rövid ítéletekkel.

Az izlandi börtönök működtetésének hátterében az a felfogás áll, hogy a fogvatartottak is a társadalom tagjai, állampolgárok, emellett a börtönbüntetést csak végső eszközként alkalmazzák, a lehető legrövidebb ideig, minél korábban visszaengedve őket a társadalomba, hogy reintegrálódhassanak. Baldursson (2000) szerint nem létezik „jó börtön”, csak vannak olyanok, amelyek a többiekénél is rosszabbak, meglátása szerint az izlandi intézetek relatív módon, csak a többi ország börtöneihez hasonlítva jók. Ezt alátámasztják izlandi tapasztalataim is, ugyanis a Vernd-i félutasházban rengeteg kritikát fogalmaztak meg például a Hólmsheiði börtön körülményeire vonatkozóan, amely közép-kelet-európai szemmel egy minden igényt kielégítő, modern, világos, rácsok nélküli, tágas büntetés-végrehajtási intézet.

IRODALOM

- Baldursson, E. (2000): Prisoners, prisons and punishment in small societies. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 1(1): 6–15. <https://doi.org/10.1080/14043850050116228>
- Baldursson, E. (2009): Iceland. In: Langelid, T. – Mäki, M. – Raundrup, K. – Svensson, S. (eds.): *Nordic Prison Education A Lifelong Learning Perspective*. TemaNord, Nordic Council of Ministers, Copenhagen. 77–85. <https://doi.org/10.6027/tn2009-536>
- Breivik, P. C. – Hansen, B. D. (2010): IFI – Internet for inmates – the Norwegian approach. 8th European Conference of Directors and Co-ordinators of Prison Education. Luzern, Svájc, 2010. szeptember 9–12.
- Davíðsdóttir, R. J. B. – Jóhannsdóttir, A. S. (2024). *The prison system in plain language = Fangelsiskerfið á mannamáli*. <https://vernd.is/all-articles/fangelsiskerfidh-a-mannamali> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 25.)
- Execution of Sentences Act No. 15/2016 No. 15 of 23 March 2016. *Execution-of-Sentences-Act-No-15--23-March-2016.pdf* (Utolsó letöltés: 2024. 12. 20.)
- Farestveit, Þráinn Bj (2021): Þú ert víst fangi. (You are probably a prisoner). <https://www.vernd.is/component/content/article/fangi-2?catid=20&Itemid=101> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 11.)

- Guðbjartsson, S. (2019): The prison is the best place. https://www.mbl.is/frettir/innlent/2019/05/31/fangelsid_besti_stadurinn/ 2019 (Utolsó letöltés: 2024. 11. 11.)
- Gunnlaugsson, H. – Galliher, J. F. (2000): *Wayward Icelanders: Punishment, Boundary Maintenance, and the Creation of Crime*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Gunnlaugsson, H. (2011): Criminal Punishment in Iceland in the New Millennium. In: Kury, H. – Shea, E. (eds.): *Punitivity International Developments*, Vol. 3: Punitiveness and Punishment, 2011: 43–60. Bochum: University Press Brockmeyer.
- Gunnlaugsson, H. (2019): Crime and criminal justice in Iceland. In: Lauritsen (ed.): *Crime and Crime Control in Four Nordic Island Societies: The Faroe Islands, Greenland, Iceland and the Åland Islands*, 47–62. Århus: Scandinavian Research Council for Criminology.
- Gunnlaugsson, H. (2021): Criminal justice in a small Nordic country: The case of Iceland. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 108(1): 27–45. <https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i1.125562>.
- Gunnlaugsson, H. (2017): Criminal justice in Iceland: A case of Scandinavian exceptionalism? *Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi*, 155–166.
- Johnsen, B. – Granheim, P. K. – Helgesen, J. (2011): Exceptional prison conditions and the quality of prison life: prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. *European Journal of Criminology*, 8(6): 515–29. <https://doi.org/10.1177/1477370811413819>
- Olafsdottir, H. – Bragadottir, R. (2006): Crime and criminal policy in Iceland: Criminology on the margins of Europe. *European Journal of Criminology*, 3(2): 221–253. <https://doi.org/10.1177/1477370806061977>
- Pakes, F. – Gunnlaugsson, H. (2018): A more Nordic Norway? Examining prisons in 21st century Iceland. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 57(2): 137–151. <https://doi.org/10.1111/hojo.12244>
- Pétursson, V. Ö. (2024): *A constant struggle against not having people in isolation*. <https://www.visir.is/g/20242597699d/stans-laush-bar-atta-vid-thad-ad-vera-ekki-med-menn-i-ein-angrun-> (Utolsó letöltés: 2025. 01. 10.)
- Pratt, J. (2008): Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part I: The nature and roots of Scandinavian exceptionalism. *British Journal of Criminology* 48(2): 119–137. <https://doi.org/10.1093/bjc/azm072>
- Prison and Probation Administration. (2020): The Prison and Probation Administration Home Page. from: <https://www.fangelsi.is/english> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 21.)
- RÚV, (2017a): Einn sálfræðingur sinnir 180 fongum (One psychologist serves a total of 180 inmates). RÚV. January 31, 2017. <https://www.ruv.is/frett/einn-salfraedingur-sinnir-180-fongum> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 20.)
- RÚV, (2017b): Kastljós í kvöld: einangrun mannréttindabrot (Focus tonight: solitary confinement a human rights violation). RÚV. May 7, 2017. <https://www.ruv.is/frett/kastljos-i-kvold-einangrun-mannrettindabrot> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 20.)
- Ruzsonyi, P. (2011): A skandináv országok büntetés-végrehajtási rendszerének elemzése. *Börtönügyi Szemle*, 30(1): 1–19.

- Shestak, V. A. – Tsyplakova, A. D. (2023): Icelandic Prevention Model. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*, 16(5): 764–774.
- Þorkelsson, G. (2017): 'Er ekkert að gera' í fangelsunum? [Is there not much to do in prisons?], Stundin. Available at: <http://stundin.is/pistill/er-ekkert-ad-gera-i-fangelsunum/> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 15.)
- Vernd Fangahjálp (2025): Introduction. <https://www.vernd.is/index.php/vernd/starfsemi> (Utolsó letöltés: 2025. 01. 11.)
- World Prison Brief (2024): Iceland. <https://www.prisonstudies.org/country/iceland> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 10.)